

Pallo József

Az elítéltek foglalkoztatása az európai büntetés-végrehajtási gyakorlatban

1. A büntetés-végrehajtási munkáltatás és a munkáltatási menedzsmentek főbb típusai az EU-ban

A büntetés-végrehajtási munkáltatást Európa-szerte a szabadságvesztésüket töltő elítéltek kezelésének integráns részeként értékelik. A büntetés-végrehajtási szakirodalomban külön kiemelik, hogy a munkáltatás pozitív perspektívát kínál a fogvatartottak számára, csökkenti az ön- és másokra veszélyes magatartásformák elterjedésének kockázatát, valamint fejleszti a készségeket, és megtanít az elvégzett munka tiszteletére. Az is szinte már közhelyszerű megállapítás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartotti állományának nagy része még soha nem került kapcsolatba a munka világával, vagy legalábbis a fogvatartása kezdete előtt régen kiesett onnan, ezért a munkáltatás a sike-re reintegrációnak is az egyik előfeltétele.¹

A büntetés-végrehajtási munkáltatással kapcsolatos ideák megvalósítása a „börtönmunka” menedzselése útján valósul meg, amely magában foglalja a munkáltatás megszervezésének különböző formáit, a munkatevékenységek felügyeletét és végrehajtását. Európában e menedzsmentek három típusa különíthető el, úgymint *közösségi menedzsment*, *privát menedzsment* és *vegyes rendszerű menedzsment*.

A *közösségi típusú menedzsmentet* az alábbiak jellemzik:²

- A menedzsment személyzete a köztisztviselői állományba tartozik, közvetlen alá- és fölérendeltségi viszonyban van a büntetés-végrehajtás más hivatásos állományban lévő tagjaival;
- A szolgáltatások megvétele és a más szervezeteknek adandó megbízások a közigazgatás sajátos szabályainak vannak alávetve (versenytárgyalások, versenytárgyalás nélkül közvetlenül odaítélt szerződések, vállalkozókkal kötendő együttműködési keretszerződések);
- A bevételeket vissza kell áramoltatni a közigazgatásba;
- A termelés költségeit (fizetések, gépek és eszközök költségei, anyagköltség) a központi költségvetés finanszírozza;
- A termelés főleg az intézeteken belüli fogyasztást szolgálja, vagy más hatóságok termékekkel és szolgáltatásokkal való ellátásában kap szerepet.

¹ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel: Prison work in Europe. Organisation and Management of Prison Workshops. (English short version.) Produced by EQUAL Community Initiative. (2nd call for proposals.) Barcelona, PRIMA Transnational Cooperation Agreement, Centre d’Iniciatives per a la Reinserció (CIRE), 2007. 18. p.

² Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 21. p.

A *privát menedzsment* jellemzői a fentiekkel ellentétben az alábbiak:³

- A menedzsment magánjogi szerződéseknak van alávetve, és független a büntetés-végrehajtási szervezet hierarchikus viszonyaitól és szervezeti rendjétől;
- A közigazgatás és a versenyszféra szereplői a szabad piac elvei alapján kötnek egymással szerződéseket;
- A bevételek a vállalatok tulajdonosaihoz kerülnek. A fő cél tehát a nyereségesség és a költséghatékonyság;
- A termelés költségeit a vállalatok viselik, bár a munkáltatás során alternatív finanszírozási forrásokhoz is hozzájuthatnak;
- A termelés a hatóságok és a magánszektor termékekkel és szolgáltatásokkal történő ellátására összpontosít.

A *vegyes rendszerű menedzsmentek* különböző arányokban egyesítik a közösségi és a privat menedzsment jellegadó vonásait.

A menedzsment típusainak meghatározása mellett el kell végezni még egy osztályozást: ez pedig a munkáltatás rendszerének kategorizálása. Az osztályozás szempontjából figyelmet érdemelnek egyrészt a termelési folyamat ellenőrzésének sajátos módszerei, másrészt azon szervezet típusa, amely meghatározza a munkát végző fogvatartottak munkáltatójának szerepét, harmadrészt pedig a munkabérek megállapításának rendszere és a termeléshez felhasznált források tulajdonjoga.⁴

Az első kategória az ún. *privát vagy szabad rendszer*. Ebben a rendszerben a munkavégzés megfelel az általános munkajogi szabályok szerinti termelési, irányítási feltételeknek, és általában az intézeten kívül folyik a munkáltatás.

A második kategória a *vegyes vagy szerződéses rendszer*. Ez esetben a büntetés-végrehajtási hatóságok biztosítják a szerződéses jogviszonyban álló vállalatok számára a termelőmunka felügyeletét, a fogvatartotti létszámot, a vállalatok pedig felelősséget vállalnak a napi átalányösszegek meghatározott fizetségért és a munkafolyamat gépi eszközökkel és nyersanyaggal való ellátásáért. E kategórián belül speciális szerződéses rendszerként értékelik az ún. „darabbér” rendszert, amelyben a vállalat az előállított termékekért meghatározott összeget fizet a büntetés-végrehajtási szerveknek. A „darabbér” rendszerben az intézetek biztosítják a munkaerőt, a biztonsági személyzetet és a munkavégzés helyéül szolgáló területeket, a szerződő vállalat pedig biztosítja a gépeket, a nyersanyagot, továbbá a termeléshez szükséges irányítást. Alternatív szerződéses rendszerként tartják még számon az ún. „megállapodás szerinti eladás” rendszerét, amelyben a büntetés-végrehajtási hatóságok és a szerződő vállalat megegyeznek a termék árában, de a termelést közvetlenül az előbbiek ellenőrzik.

A munkáltatás rendszerének harmadik nagy osztálya az *adminisztrációs rendszer*. A legtöbb európai országban ez számít a leginkább kedvelt rendszernek.⁵

³ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 22. p.

⁴ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 25-26. p.

⁵ Ez egyébként az ENSZ Bebüntözöttekkel Való Bánásmódra vonatkozó Minimum Szabályai-ban és az európai bv. kódexekben is tükröződik.

A lényege abban áll, hogy a büntetés-végrehajtási hatóságok irányítják és szervezik a termelési folyamatot az intézetek keretein belül, amelyhez a termelési eszközöket is maguk biztosítják. A végső termék vagy a büntetés-végrehajtási szervezetnél kerül felhasználásra (ezt nevezik közvetlen irányítási rendszernek, illetve önfelhasználásnak), vagy értékesítésre kerül külső ügyfelek – magán- vagy közfelhasználók – számára (ez a módozat közvetett irányítás néven is ismert).

2. A büntetés-végrehajtási munkáltatás európai (uniós) normái

A 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés – megszüntetve a három pillérre épülő közösségi jogi rendszert – a bűnügyi és rendőrségi együttműködést az Unió rendes jogalkotásának tárgyává tette, melynek eredményeként ezek a területek – beleértve a büntetés-végrehajtást – immár a rendes jogalkotás hatálya alá tartoznak. Európai Unió jogalkotása és jogalkalmazása korábban nagymértékben támaszkodott az Európa Tanács⁶ ajánlásaira – ez a börtönügy vonatkozásában sem volt másképp –, ugyanakkor az Európai Unió számára az emberi jogok és az ehhez kapcsolódó strasbourgi joggyakorlat továbbra is kiemelt jelentőségű.

A következőkben sorra veszem a büntetés-végrehajtási munkáltatás tágabb értelemben vett európai (uniós) büntetés-végrehajtási jogi szabályrendszerének főbb vonásait. Szólni kell a Európa Tanács keretében elfogadott, büntetés-végrehajtási jogi relevanciával (is) bíró, emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződésről: Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményről (amelynek ismertebb elnevezése: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye” vagy „Egyezmény”).⁷ Ennek 4. cikke rögzíti a rab-szolgaság, szolgaság, kényszer és kötelező munka tilalmát, amely az Európai Unió 2000 decemberében megtartott nizzai csúcstalálkozóján elfogadásra került Európai Unió Alapjogi Chartájának („Charta”) 5. cikkében ugyancsak megtalálható. Bár a Charta még nem vált az alapítószerződések szerves részévé, az Európai Bíróság „inspirációs forrásként”⁸ hivatkozhat rá, s ezzel jogi relevanciáját erősítheti. Főtanácsnoki indítványokban, az Elsőfokú Bíróság, illetve a Bíróság ítéletében egyébként erre már sor került.⁹

A kényszer- és kötelező munka tilalma nem jelenti azt, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során ne lehetne előírni munkakötelezettséget, vagy, hogy jogsértő volna a közérdekű munka büntetesként történő alkalmazása. Az Egyezmény ugyanis kimondja, hogy nem minősül kényszer- vagy kötelező munkának az a munkavégzés, amelyet törvényes őrizetben tartás, vagy feltételes szabadságra bocsátás ideje alatt az elítélt számára előírtak.¹⁰

⁶ A strasbourgi székhelyű regionális nemzetközi szervezetnek jelenleg 47 tagja van, közöttük az EU 27 tagállama.

⁷ Magyarországon a 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

⁸ Várnay Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, KJK–Kerszöv, Budapest, 2005. 241.

⁹ Lásd a Bíróság 2006. június 27-i ítélete a C-540/03 ügyben, Európai Parlament kontra az Európai Unió Tanácsa, a harmadik országbeli kiskorú gyermekek családgyejesítési jogáról (2003/86/EK irányelv).

¹⁰ Vö. 1993. évi XXXI. törvény 4. cikk, 3. a)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) ítélezési gyakorlatában a fogvatartottak munkáltatása különböző alapjogokkal kapcsolatos indítványokban merült fel. A *Mac Feeley* ügyben¹¹ például a 3. cikk (Kínzás tilalma) kapcsán. Ebben az esetben az EJEB arra való hivatkozással utasította el egy brit börtönben raboskodó, a munkavégzést megtagadó, ún. „szennysztrájkba” kezdő észak-ír elítélt beadványát, hogy a megalázó bánásmód megvalósulásához nemcsak az emberi méltóság sérelmére vezető hatások objektív megvalósulásának lehetősége, hanem erre irányuló szubjektív akarat is szükséges. Ellenkező esetben legfeljebb „kényelmetlen” helyzetről vagy „kellemetlen” bánásmódról lehet szó. Az illető fogvatartott azzal, hogy megtagadta a cellájának takarítását, a maga számára teremtett lealacsonyító körülményeket, s így a brit hatóságokat nem lehetett felelőssé tenni.

Egy másik esetben szintén a munkavégzés megtagadása állt az ügy háttérében, ám a felvetődött jogkérdés már nem az emberi méltósághoz való joggal, hanem a lelkiismereti és vallásszabadsággal volt összefüggésben. Az EJEB kérdéses döntése szerint nem sérti a vallásszabadságot, ha közegészségügyi indokok alapján arra kényszerítik a fogvatartottat, hogy takarítsa ki a celláját, noha az illető vallása tiltja az adott napon történő munkavégzést.¹²

A foglalkozás megválasztásának szabadsága, a munkavállaláshoz való jog és a vállalkozás szabadsága¹³ elvileg nem szünetelnek a büntetés-végrehajtási jogviszonyban, de a fogvatartás alatt gyakorlatilag mégis korlátozódnak.

A Európa tanácsi dokumentumok közül kiemelkedik az új Európai Börtönszabályok¹⁴ (a továbbiakban: Börtönszabályok), amely dokumentum arra ösztönöz, hogy az elítélt maga választhassa meg az általa végzett „börtönmunka” típusát – a különböző szakmai elvárások, az intézet rendje és a fegyelem megtartásának érvényesülése mellett.¹⁵ A szabadságvesztésüket töltő személyekre irányadó munkakötelezettség nem minősül ugyan kényszermunkának, de az viszont már igen, ha ezt fegyelmi büntetésként szabják ki.¹⁶ A büntetés-végrehajtási intézeten belüli munkáltatás nem kényszermunka jellegét azzal is erősíteni kell, hogy – amennyire csak lehetséges – azonos munkafeltételeket kell biztosítani az adott munkakörben való foglalkoztatásra vonatkozóan, mint a „szabad életben”.¹⁷

A büntetés-végrehajtás keretében történő munkáltatás esetén általában nem munka-jogviszonyról van szó, hanem jogszabályon alapuló, az elítéltet terhelő kötelező munkavégzésről, amely a büntetés-végrehajtási jogviszony keretein belül szabályozott.¹⁸ Mindazonáltal a szabályozás tartalma – tekintettel arra, hogy

¹¹ Series A, No. 8, 1980. 316/78 – Idézi: Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006. 93. p.

¹² *Prison et Droit de l'Homme*. Ed. Ministère de la Justice. Bibal-Sery, 1995. 59. p. – Idézi: Vókó György i. m. 130. p.

¹³ Vö. az Európai Szociális Karta – Magyarországon az 1999. évi C. törvény hirdette ki – 1. cikk, különösen annak 2. pontja.

¹⁴ Új európai börtönszabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.

¹⁵ Vö. Börtönszabályok, 26. 6. Szabály.

¹⁶ Vö. Börtönszabályok, 26. 1. Szabály.

¹⁷ Vö. Börtönszabályok, 26. 7. Szabály.

¹⁸ Végh Marianna: A fogvatartottak foglalkoztatásáról. Börtönügyi Szemle, 2002. 4. 15. p.

a börtönmunka nem kényszermunka, hanem kötelező, de díjazás ellenében és rendszeresen végzett munka – nem lehet ellentétes a nemzeti munkajogi normák lényeges tartalmával. Magyarán a börtönmunkára is ugyanúgy vonatkoznak a munka törvénykönyve diszkriminációt tiltó rendelkezései, valamint a törvényes munkaidő-keretre, a pihenőidőre, a munkavédelemre és a munkáltatói kártérítési felelősségre vonatkozó szabályok.¹⁹

A Börtönszabályok szerint a távlatibb célú nevelési eszközök között a büntetés-végrehajtási munkáltatás foglalja el az első helyet, amely mindig is a börtönbeli foglalkoztatás legfontosabb alaptervékenysége volt. A büntetés-végrehajtási hatóságoknak arra kell törekedniük, hogy a fogvatartottakat elegendő és hasznos munkával lássák el. Hasznosnak pedig az a munka tekinthető, amely fejleszti, vagy legalábbis szinten tartja a fogvatartott azon fizikai és szellemi képességeit, amelyek segítségével a szabadulás után érvényesülhet a munkaerőpiacon.²⁰ A hasznos munkával történő ellátás – mint cél – megvalósítását különösen segíti, ha a munkáltatást összekapcsolják a szakképzéssel.²¹

A fogvatartott munkáltatója – a Börtönszabályok szerint – lehet közvetlenül a büntetés-végrehajtási hatóság vagy magánvállalkozó, illetve társas vállalkozás.²² Az első esetben a büntetés-végrehajtási szervezeten belül hoznak létre kizárólagos állami tulajdonban lévő gazdasági társaságot – jellemzően: korlátolt felelősségű társaságot – a fogvatartottak foglalkoztatására (költségvetési munkáltatás). A másik megoldás pedig az, hogy szigorúan megkövetelt garanciális szabályok szerződésbe foglalása mellett a büntetés-végrehajtási intézet megállapodást köt egy vagy több munkáltatóval a fogvatartottak külső munkahelyen történő munkavégzéséről. A garanciáknak főleg két területen kell érvényesülniük: először is szigorúan be kell tartani a fogvatartottak külső munkavégzésére vonatkozó összeférhetetlenségi szabályokat, másodsor pedig a külső munkahelyen is garantálni kell a külvilágtól való elkülönítést.

Ha a munkáltatást a szabadságvesztés-büntetés pozitív elemének fogják fel, akkor abból két dolog következik: egyrészt az, hogy a börtönmunka megszervezése nem elsősorban termelékenységi szempontok alapján történik,²³ másrészt pedig az, hogy a munkavégzés nem rendelhető el külön büntetésként.²⁴ Mindez kiegészül azzal, hogy a fogvatartottak által végzett többletmunka mértéke nagy általánosságban meg kell, hogy feleljen a „szabad társadalom” viszonyainak, vagyis a fogvatartottakat is ugyanúgy megilleti a méltányos összegű munkabér²⁵, függetlenül attól, hogy egyébként a munkabér meghatározását illetően nincsenek alkupozicióban.

¹⁹ Vö. Börtönszabályok, 26. 4. és 26. 13-16. Szabály.

²⁰ Vö. Börtönszabályok, 26. 2. Szabály.

²¹ Vö. Börtönszabályok, 26. 2-3. és 26. 5. Szabály.

²² Vö. Börtönszabályok, 26. 9. Szabály.

²³ Vö. Börtönszabályok, 26. 8. Szabály.

²⁴ Vö. Börtönszabályok, 26. 1. Szabály.

²⁵ Vö. Börtönszabályok, 26. 10. Szabály.

A tulajdonjog – mint alapvető emberi jog²⁶ – védelmét tükrözi a börtönmunkából származó keresmény egy részének (korlátozott mértékű) felhasználhatósága. A munkabérnek ugyanis csak egy meghatározott részét tarthatja vissza az intézet. A maradékot a fogvatartott megtakaríthatja, illetve elküldheti a családjának, vagy akár engedélyezett személyes használati tárgyak vásárlására is fordíthatja.²⁷

Az ajánlások azt is kiemelik, hogy a munkát végző fogvatartottakat lehetőség szerint be kell vonni a társadalombiztosítás, nyugdíjbiztosítás nemzeti rendszerébe,²⁸ ellenkező esetben ugyanis az elítélteket a szabadságelvonáson túlmenő hátrány érné, ami pedig sérti a Börtönszabályok 2. pontjában megfogalmazott alapelvet, miszerint a szabadsághoz való jog elvesztése nem vonhatja maga után a szabadságvesztés célját nem érintő egyéb jogok – jelen esetben: a szociális jogok – csorbítását.

„A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai” című Európa tanácsi ajánlás szerint „Meg kell hozni a szükséges intézkedéseket avégett, hogy a fogvatartott börtönbüntetése idején, amennyire csak lehetséges, megőrizze”²⁹ a társadalombiztosítási juttatásokhoz való jogosultságát, valamint „Továbbra is fizetni kell a fogvatartott által eltartott személyeknek járó juttatásokat, de ezeket közvetlenül a kedvezményezettnek utalják át, a fogvatartott hozzájárulásával vagy hozzájárulása nélkül.”³⁰

3. Kelet-közép-európai térség

A tanulmány további részében kísérletet teszek a büntetés végrehajtási munkálatás egyes európai országokban megvalósuló gyakorlatának vázlatos ismertetésére. Elsőként a kelet-közép-európai régió, azt követően a mediterrán térség, végül pedig Nyugat- és Észak-Európa némely államának sajátosságait, illetve érdekesebb vonásait tárgyalom.

3.1. Ausztria

Ausztriában a munkaképes fogvatartottnak munkavégzési kötelezettségét törvény írja elő (osztrák Bv. Kódex 44. szakasz). Az elvégezhető munkák köréből ki van zárva valamennyi életveszéllyel, vagy súlyos egészségügyi kockázattal járó munka. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak számára az eljáró bíróság külön engedélyezheti a munkavégzést, amennyiben ez nem veszélyezteti a nyomozás, illetőleg a büntetőeljárás érdekeit. Az előzetes letartóztatásban lévők munkavégzésének engedélyezése során pszichiátriai, pszichológiai, pszichoterápiai és pedagógiai szempontokat kell figyelembe venni.³¹

²⁶ Lásd az Egyezmény 1. Kiegészítő Jegyzőkönyve.

²⁷ Vö. Börtönszabályok, 26. 11-12. Szabály.

²⁸ Vö. Börtönszabályok, 26. 16. Szabály. (Lásd még: Európai Szociális Karta 12. cikk.)

²⁹ Határozat (62) 2. A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai, 9. pont. In: Az Európa Tanács börtönügyi és egyes büntetőjogi határozatai, ajánlásai. (Szerk. Deák Ferenc.) Budapest, BVOP Módszertani Igazgatóság, 1998. (Bv. Szakkönyvtár sorozat, 1998/3.) 6. p.

³⁰ Határozat (62) 2. A fogvatartottak választási, polgári és szociális jogai, 11. pont. Uo.

³¹ Gratz, Wolfgang: The enforcement of deprivation of liberty in Austria. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 225. p.

Ausztriában a fogvatartotti állomány mintegy 80%-a végez valamilyen munkát. A többi 20% megfelelő munka hiányából kifolyólag, esetleg munkaképtelenség okán, vagy azért nem dolgozik, mert a munkáltatás lehetőségétől megfosztott előzetesen fogvatartott személy.³²

A fogvatartottak az elvégzett munkájukért cserébe díjazást kapnak. Egyes esetekben a különösen szorgalmas fogvatartottak külön juttatásban is részesülnek. Az a fogvatartott, aki személyes törekvéssel kitünteti magát, vagy innovatív javaslatokkal áll elő, pénzjutalomban részesülhet.

Az osztrák Bv. Kódex 1993-as revíziója során a börtönmunka díjazásának új rendszerét hozták létre, valamint lehetővé tették a munkanélküli fogvatartottak segélyezését. Ennek értelmében munkanélküli segélyre jogosító minősített időszaknak minősül az az időtartam, amely alatt a fogvatartottak teljesítették a munkavégzési kötelezettségüket. Tehát a szabadságvesztés-büntetés letöltését követően a fogvatartottak munkanélküli segélyre jogosultak, feltéve, hogy ledolgoztak minimum 9 hónapot, vagy önhibájukon kívül nem jutottak munkához. A kérdéses reformot megelőzően az 1 évet meghaladó időtartamú szabadságvesztésből szabadulók mindössze 21%-a részesült munkanélküli segélyben a fogvatartásukat megelőző munkaviszonyuk alapján. A reform bevezetése után ez a szám 84%-ra emelkedett.³³

A Bv. Kódex 52. szakaszának értelmében a börtönmunkáért járó összeg ekvivalens egy 18. életévét betöltött képzetlen fémmunkás bruttó átlagkeresetével. A fogvatartotti jövedelem 75%-át levonják a fogvatartás költségeinek fedezésére.³⁴

A javadalmazási rendszeren belül 5 szintet különböztetnek meg: alacsony adóterhű kiegészítő munka, magasabb adóterhű kiegészítő munka, kisipari kézműves munka, szakmunka, valamint művezetői típusú munka; ez alapján a 0,89 eurós nettó minimumszinttől 1,33 euróig terjedhet a keresmény összege. A bruttó órabérek 4,18 és 6,27 euró között mozognak. Az önhibájukon kívüli okból munkanélküli személyeket munkaóránként 0,22 euró illeti meg, a hét pedig 30 munkaórából áll. Összességében véve a fogvatartottak által végzett munka típusától függően a javadalmazások az osztrák fémmunkások bruttó bérének 60–90%-át teszik ki.³⁵

Egyes különleges munkák elvégzéséért a fogvatartottak rendkívüli juttatásokban részesülnek, amelynek éves értéke a legmagasabb fizetési osztályba tartozók havi keresményének legfeljebb a kétszerese lehet. Mindezekon felül a fogvatartottak a magánmunkáltatóktól is kaphatnak extra juttatásokat.

A napi munkaórák számában változatos eltérések mutatkoznak. Az átlagos munkanap többnyire nem hosszabb 5-6 munkaóránál. Az osztrák fogvatartottak tipikus hétköznapi napirendje szerint 07:30-tól 11:30-ig, továbbá 12:30-tól 14:30-ig tart a munkaidő, tehát mindösszesen átlagosan napi 6 órát dolgoznak.³⁶

³² Köck, Irene: The prison system in Austria. Rome, October 2002. - <http://appinter.csm.it/internat/relaz/L7934.pdf>

³³ Gratz, Wolfgang i. m. 226-227. p.

³⁴ Gratz, Wolfgang i. m. 213. p.

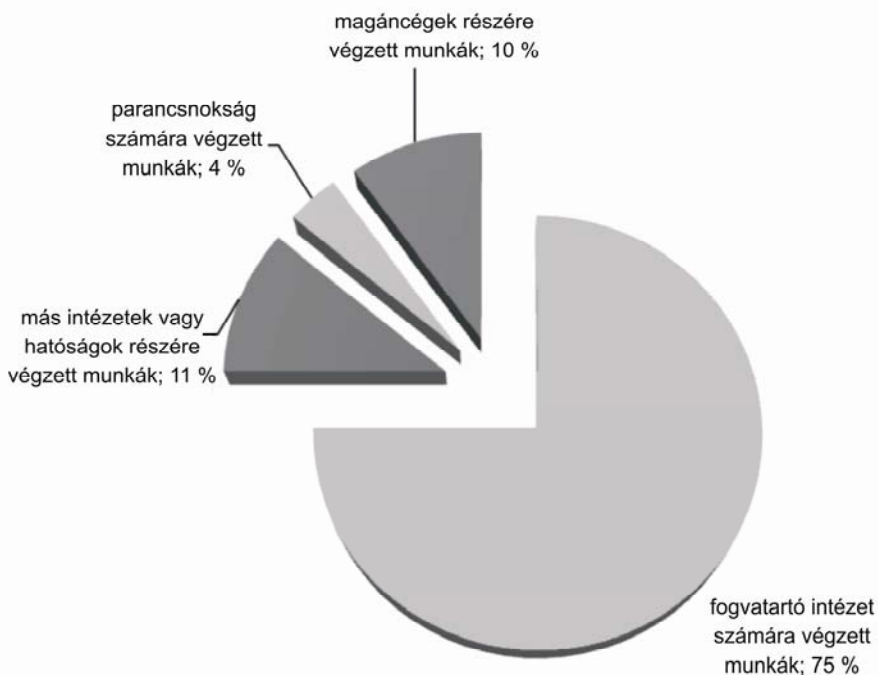
³⁵ Gratz, Wolfgang i. m. 226. p.

³⁶ Gratz, Wolfgang i. m. 221. p.

Az elvégezhető munkák jellemzően az intézetek működéséhez kapcsolódnak, mint például a konyhaszolgálat, kerti munka, zöldség- és gyümölcsstermesztés, kőműves és festő-mázoló segédmunka, valamint javító-szerelő munka. Hozzávetőlegesen a munkanapok 75%-át a fogva tartó intézet számára végzett munkák teszik ki, 11%-ukat más intézetek vagy hatóságok, 4%-ukat a parancsnokság számára végzik, és mindössze a munkaórák 10%-át teszi ki a magáncégek részére végzett munka (ez az arány 1980-ban még 30% volt!).

1. grafikon

A munkanapok %-os megoszlása az osztrák munkáltatásban a munka megrendelőjének függvényében

A munkakötelezettséget illetően nincs meghatározva korhatár, a fogvatartott munkakötelezettség alóli felmentése kizárólag egészségügyi okokból lehetséges. A fogvatartottaknak nem jár fizetett szabadság. Munkahelyi balesetek esetén közvetlenül a büntetés-végrehajtási adminisztráció teljesíti az összes egészségügyi kiadást és a lehetséges pénzbeli ellátást. Rögzített végrehajtási szabályok alapján lehetőség van arra, hogy szakképzett fogvatartott számára engedélyezzék az intézet felügyelet nélküli elhagyását, nem a büntetés-végrehajtáshoz tartozó vállalkozás részére történő munkavégzés céljából. Jelenleg naponta körülbelül 600 fogvatartott végez intézeten kívüli munkát.³⁷

³⁷ Gratz, Wolfgang i. m. 226. p.

Ausztriában a fiatalok fogvatartottak kizárólag olyan munkára jelölhetők ki, amely oktatási szempontból hasznos. A kijelölés elsősorban intézetben kívüli munkákra vonatkozik, de a fiatalok fogvatartottakat csak olyan intézetben kívüli munkával lehet megbízni, amelynek elvégzése nem teszi ki őket a nyilvánosság előtt olyan módon, amely sértheti az önbecsülésüket. A fiatalok számára a napi munkaidőn belül minimum kétszer olyan hosszú időtartamú munkaközi szünetet kell biztosítani, mint a felnőtt korú fogvatartottaknak.³⁸

Az osztrák büntetés-végrehajtási munkáltatás gyakorlatában sem a fogvatartottak munkára toborzása jelent problémát, hanem az, hogy számukra munkát találjanak. Az intézetek lehetőségeitől függően a fogvatartottak 10-40%-a van munka nélkül. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak esetében ez az arány az 50%-ot is eléri.

3.2. Németország

A munkáltatással kapcsolatban a német Bv. Kódex abból az elképzelésből indul ki, hogy a dolgozó, megfelelően megfizetett fogvatartottnak hozzá kell járulnia a fogvatartása költségeihez. Ám – tekintettel arra, hogy a fogvatartotti munkaerő csupán az 5%-át keresi meg a kinti átlagbéreknek – a német jogalkotó úgy döntött, hogy elvben lemond a fogvatartás költségeihez való hozzájárulásról.³⁹

2001-ben a fogvatartotti béreknek a „kinti” átlagbérekhez viszonyított aránya 5-ről 9%-ra növekedett. Az eredeti koncepció még mindig érvényben lévőnek mutatkozik, ugyanakkor továbbra sincs költségmegosztás a fogvatartottak részéről (Bv. Kódex 50. szakasz).

A hatályos német szabályozás szerint csak az alábbi kategóriákba tartozó fogvatartottaknak kell hozzájárulniuk a fogvatartásuk költségeihez:

- szabadságon lévő fogvatartottak, akik hozzájutnak a kinti átlagbéreknek megfelelő összeghez, és társadalombiztosítással rendelkeznek;
- magánvállalkozó fogvatartottak (esetükben a vállalkozás általában csak azzal a feltétellel engedélyezett, hogy a rájuk eső költségrészt előre megfizették);
- olyan fogvatartottak, akiket nem terhel munkakötelezettség, de valamilyen jövedelemben részesülnek (pl. nyugdíjas fogvatartottak);
- olyan fogvatartottak, akik nekik felróható okból vannak munka nélkül (pl. megtagadták a munkát, illetve azért nem tudnak dolgozni, mert velük szemben magánelzárást foganatosítottak).⁴⁰

Nyilvánvaló ez utóbbi kategória meglehetősen problematikus, lévén, hogy ezek a fogvatartottak általában nem rendelkeznek semmiféle jövedelemmel. A saját fogvatartásukhoz való hozzájárulás kötelezettsége ennélfogva hozzátartozik a joghátrány jellegéhez. A költségmegosztás nem alkalmazható, amennyiben veszélyezteti a fogvatartott társadalomba történő visszailleszkedését.

³⁸ Gratz, Wolfgang i. m. 225. p.

³⁹ Boetticher, Axel – Feest, Johannes: German criminal and prison policy. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 373. p.

⁴⁰ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 373. p.

A német Bv. Kódex 50. szakaszának értelmében a költségmegosztás azt jelenti, hogy a fogvatartottnak fizetnie kell az élelemért és az elhelyezésért, viszont nem kell megfizetnie a büntetés-végrehajtási szervezet egyéb költségeit (pl. az építési költségeket, a személyzettel kapcsolatos költségeket). Amennyiben a fogvatartott számára megengedett a saját ruha viselése, őt terhelik a tisztítási és javítási költségek (20. szakasz), ugyancsak hozzá kell járulnia a fogvatartottnak a fogászati protézis költségeihez (63. szakasz). Az utóbbi években a büntetés-végrehajtási hatóságok egyes további területeken (pl. az egészségügyi és az áramszolgáltatási költségek vonatkozásában) is igénybe veszik a költségmegosztást.

Vitatott azonban, hogy a Bv. Kódex alapján törvényesnek minősül-e ez az intézkedés, vagy sem. Az a három szövetségi állam, amely ezt a saját büntetés-végrehajtási jogszabályaiban bevezette, ennél fogva külön szabályokat alkalmaz az egyéb területekre kiterjedő költségmegosztást illetően.⁴¹

Németországban a fogvatartottak munkára vannak kötelezve, vagy arra, hogy a munkaidőt szakképzésben vagy oktatásban való részvétellel töltsék ki (41. szakasz). Fegyelmi büntetés alkalmazható azokkal szemben, akik megfelelő indok nélkül kibújnak a munkakötelezettség alól. A büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvétel megtagadása esetén a fogvatartottól megvonhatják a dohányárura, a televíziókészülék bérletére, a telefonkártya, bélyeg, valamint más, az intézeten belül forgalmazott termék vásárlására fordítható összeget.⁴²

A büntetés-végrehajtási hatóságok felelősek a munkaerő felhasználásáért. Egyes fogvatartottak számára – a kinti kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet miatt – nem könnyű olyan vállalatokat találni, amelyek hajlandóak munkalehetőséget biztosítani a büntetés-végrehajtási szervezet számára. Emellett Németországban is további nehézségeket okoz a fogvatartotti állomány túlnyomó többségének alacsony iskolázottsági szintje. Egyes fogvatartottak megbízottként találnak munkát, jelentős részük pedig munkanélküli. Mindazonáltal Észak-Rajna-Vesztfáliában 2007-ben már 58,5%-os foglalkoztatási arányról és 44,9 millió eurós haszonról számoltak be, amely révén csökkentek a fogvatartás költségei. Ugyanakkor tényszerűen megállapítható, hogy a foglalkoztatottsági ráta büntetés-végrehajtási intézetenként meglehetősen nagy eltérést mutat, és függ az intézetek környékén működő vállalatok elérhetőségétől és munkaerő-szükségleteitől.

A fogvatartotti bérek 2006-ban elérték a napi 10,58 eurós értéket. Azok a fogvatartottak, akik egy éven keresztül folyamatosan dolgoztak, 18 napos fizetett szabadságban részesülnek, amelyet az intézetükben vagy eltávozáson töltenek el. Minden második, folyamatosan munkában töltött hónap után a fogvatartottak kérvényezhetnek további egy szabadnapot, vagy akár úgy is dönthetnek, hogy nem veszik igénybe ezt a lehetőséget, s így annyi nappal korábban szabadulhatnak, amennyi szabadnapjuk megmaradt.⁴³

⁴¹ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 373-374. p.

⁴² Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 381. p.

⁴³ Boetticher, Axel – Feest, Johannes i. m. 381-382. p.

A rosszul fizetett intézeten belüli munka lehetséges alternatívája az, hogy a fogvatartott a falakon kívül dolgozzon rendes munkabérért, beleértve a társadalombiztosítási szolgáltatásokat is. Ám ez többnyire csak a nyitott intézetekben alkalmazható, és éppen ezért csupán egy kisebbséget érintő megoldás. A másik lehetőség, hogy lehetővé tegyék a magánvállalkozást, de ebben még ennél is kevesebb fogvatartott érintett.

3.3. Lengyelország

Lengyelországban a fogvatartottaknak dolgozniuk kell, amennyiben nincsenek felmentve ez alól a kötelezettség alól valamilyen külön rendelkezésnél fogva. A büntetés-végrehajtási munkáltatásának két formája létezik: fizetett és nem fizetett foglalkoztatás. Az előbbi kategóriába tartoznak a különböző szolgáltató és termelő üzemek, a büntetés-végrehajtási intézetben működő ipari létesítmények, továbbá a közterület-karbantartás, valamint az egyéb vállalkozások keretében történő munkavégzés, a megbízási jogviszonyon alapuló munkavégzést is beleértve. A nem fizetett foglalkoztatás körébe tartoznak a közmunkák, a jótékony-sági munkák és az intézeten belüli takarítási feladatok ellátása. Nem fizetett foglalkoztatásra legfeljebb havi 90 órában kerülhet sor.⁴⁴

A lengyel büntetés-végrehajtási rendszerben negyvenegy büntetés-végrehajtási intézetben működik ipari létesítmény- kétféle jogi forma valamelyikében: az igazságügy-miniszter által alapított állami intézetek (15) és a büntetés-végrehajtási, valamint az előzetes letartóztatást foganatosító intézetek (26) tulajdonában lévő – kiegészítő tevékenységet végző – mezőgazdasági majorságok formájában.

A büntetés-végrehajtási intézetben működő ipari létesítmények együttesen mintegy 3 500 embert foglalkoztatnak teljes munkaidőben, amelyből nagyjából 1 900 fő a fogvatartott. Ezek a létesítmények 250 millió zlotyit meghaladó értékű tőke felett rendelkeznek, ennek 45%-át pedig a magánszektor finanszírozza. 2005-ben az áruk és a szolgáltatások értékesítéséből 610 millió zlotyi bevételt értek el, az adózás utáni nyereségük pedig 280 millió zlotyi volt.

A negyvenegy büntetés-végrehajtási ipari létesítmény fő profiljai a következők: bútorgyártás (3), fémipar (7), textilipar (5), cipőgyártás (3), nyomdaipar (2), építőipar, épületelemek gyártása és felújítása (12) és egyéb különböző szolgáltatások (5).

A lengyel Bv. Kódexben lefektetett alapelv szerint a fogvatartottakat fizetség illeti meg az elvégzett munkájukért cserébe, ugyanakkor ellenszolgáltatás nélkül is dolgozhatnak, például gondozási és segítő munkákat a büntetés-végrehajtási szervezet szervezeti egységeinél vagy a helyi önkormányzatoknál.⁴⁵ Az elítélt által a szabadságvesztés-büntetésének időtartama alatt ellenszolgáltatás fejében végzett munka időtartama beleszámít az ítélet időtartamába.

⁴⁴ <http://www.kesa.ee/download/polishprisons.pdf>

⁴⁵ Pomiankiewicz, Jacek: The Polish penitentiary system. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 514. p.

Munkalehetőséget elsősorban azoknak a fogvatartottaknak igyekeznek felajánlani, akiket gyermektartási kötelezettség terhel, illetőleg, akik különösen nehéz anyagi, személyes, illetve családi körülményekkel küzdenek.

A díjazott munkát vállaló fogvatartott a közvetített vagy a kinti munkavégzésre irányuló munkaszerződés apján egy év, börtönben töltött folyamatos munka után 14 napos pihenőidőre jogosult; azok ugyancsak tizennégy munkanap pihenőidőre jogosultak, akik ellenszolgáltatás nélkül dolgoznak.

A munkát nem végző elítélt évente 14 munkanap eltávozásra jogosult.⁴⁶

A szabadság, illetve a munkavégzés alóli mentesség időtartama alatt a fogvatartottakat a következő jogosultságok illetik meg:

- további vagy hosszabb tartamú látogatások;
- a kiétkezésre fordítható összeg megemelése, a dohányáruk, a sajtótermékek és más, a „börtönboltokban” árusítani engedélyezett árucikkek vásárlására is kiterjedően;
- a séta időtartamának meghosszabbítása és/vagy
- előnyben-részesítés vagy kiemelt részvételi lehetőség biztosítása kulturális, sport- és oktatási tevékenységekben.⁴⁷

Az utóbbi néhány évben a büntetés-végrehajtási szervezet komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy csökkentese a munkanélküliséget a fogvatartottak körében. Ugyanekkor a foglalkoztatási ráta dinamikusan növekedett. Amíg 2003 végén 18 263 fő fogvatartott dolgozott, 2004 végére ez a szám elérte a 19 679-et, 2005-ben a 21 100-at, 2006-ban a 26 372-t, végül a 2007. december 31-én kibocsátott éves statisztikai tájékoztató szerint 27 937 dolgozó fogvatartott közül 21 471-en végeztek fizetett munkát, míg 6 466 fő dolgozott ellenszolgáltatás nélkül.

Ehelyütt meg kell említeni egy, a lengyel büntetés-végrehajtási intézetek és a hospice otthonok együttműködése révén megvalósult kezdeményezést, amely – illetve az együttműködést bemutató tanulmány – a közelmúltban az Európai Közösség és az Európa Tanács által létrehozott „Igazságszolgáltatás Kristálymérlege” díjban részesült. A projekt lényege, hogy elítélt-önkéntesek társadalmi munkában végeznek egészségügyi segítségnyújtást a hospice otthonok lakói számára. A kezdeti nehézségek ellenére a kezdeményezés végül a lengyel büntetés-végrehajtás sikertörténetévé vált. 2008-ban már megszerezte több mint 60 büntetés-végrehajtási intézetben ültették át a gyakorlatba, miközben az együttműködő fogvatartottak száma akkora már meghaladta a 800-at.⁴⁸

3.4. Románia

Romániában a büntetés-végrehajtási munkáltatást nagyon nagyra becsülik, akár a büntetés-végrehajtási szervezet, akár magán-, illetve állami cég részére történő munkáltatásról van szó. Habár a közérdekű munka büntetés hosszú idő óta erőteljes reszocializációs eszközként van jelen a román jogrendszerben, a legújabb

⁴⁶ Pomiankiewicz, Jacek i. m. uo.

⁴⁷ Pomiankiewicz, Jacek i. m. 514. p.

⁴⁸ „The Crystal Scales of Justice” Prize. The European prize for innovative practice contributing to the quality of criminal justice, 2009 Edition. (JEJC.2009.13); <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/events/edcj/cristal/2009/13Crystal2009Poland.pdf>

szabályozás nem teszi kötelezővé a munkavégzést a fogvatartottak számára. A korábbi jogszabály, azaz a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról szóló 1969. évi román Bv. Szabályzat eredetileg a fogvatartottak kötelező munkavégzésének koncepcióját vezette be, de a jelenleg hatályos, az igazságszolgáltatási szervek által kiszabott büntetésekről és intézkedésekről szóló 2006. évi törvény szerint a büntetés-végrehajtási munkáltatás csak mintegy opcióként és csupán a fogvatartott „reintegrációs erőfeszítéseinek” fokmérőjeként⁴⁹, vagy jutalomként szabályozott jogintézmény.

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi román jogi szabályozás a munkáltatást inkább oktatási és pszichoszociális programokkal igyekszik helyettesíteni.⁵⁰

A munkavégzésből származó jövedelem 30%-a a fogvatartottat, 70%-a pedig a büntetés-végrehajtási intézetet illeti meg. Noha a fogvatartottak munkavégzésből származó haszon az utóbbi években némileg csökkenőben van, a román büntetés-végrehajtási szervezet 2009-ben hozzávetőlegesen 4,6 millió eurós hasznot realizált. Ezen kívül 3 napi munkavégzés – mérlegelés szerint – 4 napi letöltött szabadságvesztésként is beszámítható, amely nyilvánvalóan tovább csökkenti a büntetés-végrehajtási kiadásokat. Több mint valószínű, hogy ez a lehetőség is közrejátszott abban, hogy 2006 szeptemberétől számítva – 25%-al – Románia produkálta a börtönnépesség legnagyobb arányú csökkenését Európában.⁵¹

4. Mediterrán térség

4.1. Spanyolország és Katalónia

Spanyolországban a fogvatartottaknak törvény adta joga van a fizetett munkához, noha a spanyol Bv. Kódex e jogok korlátait is meghatározza. A jogszabály nem ismeri el abszolútnak a munkához való jogot, lévén, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekre hárul a feladat, hogy megteremtsék valamennyi fogvatartott munkaalkalommal történő ellátásának feltételeit, amely – ahogyan ezt egy spanyol büntetőbíró megfogalmazta – „sajnos még mindig csak egy utópisztikus eszménykép.”⁵²

Spanyolországban a büntetés-végrehajtási rendszer egyre kevésbé egységes, ellentétben az európai országokkal. A katalán autonóm közösség jogrendszere ugyanis fokozatosan függetlenedik a spanyol jogrendszertől, ami az igazságszolgáltatás működésében is tükröződik. Katalóniában például egyes rendszerben folyik a büntetés-végrehajtási munkáltatás menedzselése, amelynek főszereplője az autonóm önkormányzat büntetés-végrehajtási szervezetének felelős köztulajdonú vállalata, a CIRE.⁵³

⁴⁹ A hatályos román Btk. szerint a feltételes szabadságra bocsátási bizottság az általa készített indítványában – amely alapján a bíróság dönt a szabadságra helyezésről – többek között a fogvatartott munkavégzési hajlandóságát is figyelembe veszi.

⁵⁰ Durnescu, Ioan – Dobrica, Petronel Mirel – Bejan, Catalin: Prisoner rehabilitation in Romania. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, year 12, no. 2, 190. p.

⁵¹ <http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/> – Idézi: Durnescu, Ioan – Dobrica, Petronel Mirel – Bejan, Catalin i. m. 185. p.

⁵² Castrillo, Manuela Carmena: The Spanish penitentiary system. In: *Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF*. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 557. p.

⁵³ http://www.madeincire.cat/pdf/dossierpremsa_en.pdf

Ezzel szemben Spanyolország más részein, ahol a közösségi modell érvényesül, a menedzsment egy olyan önálló szervezet, amely közvetlenül felelős a Központi Börtönügyi Igazgatóságnak. Mindazonáltal Katalónián kívül magánvállalatok is bevonhatók a munkáltatásba, jöhetnek ezek – közvetve vagy közvetlenül – mindig a büntetés-végrehajtási szervezettel állnak szerződéses viszonyban.⁵⁴

Nincs eltérés Katalónia és Spanyolország más részei között a kiválasztási eljárás tekintetében, amely során egységesen az alábbi szempontokat mérlegelik:

- egyéni nevelési terv alapján történik-e a munkavégzés;
- az elítéltek elsőbbséget élveznek a vizsgálati fogságban lévőkkel szemben;
- a foglalkoztatáshoz szükséges képességek;
- a fogvatartott magatartása;
- a börtönben eltöltött idő;
- a családdal szembeni kötelezettségek;
- más büntetőintézetből történő átszállítás.⁵⁵

Amikor a fogvatartott munkába áll, írásos információt kap a munkafeltételekről. A fogvatartott mindig egy műszakban dolgozik (a normál munkanap általában napi 4 óra, megszakítás nélkül), azért hogy biztosítva legyen, hogy a fogvatartottak a lehető legmagasabb számban férhessenek hozzá a munkához, és ezzel egyidejűleg részt vehessenek a rehabilitációs programokon. A fogvatartottaknak joguk van hetente másfél nap megszakítatlan pihenőidőhöz, valamint évi 30 nap rendes szabadsághoz.

Katalóniában a munkába-állítást kezdetén a CIRE (Centre d'Iniciatives per a la Reinserció) írásban értesíti a fogvatartott meghatározott munkahelyre történő beosztásáról a Foglalkoztatási Tanácsot (Junta de Tratamiento) úgy, hogy az a következő szokásos heti ülésén jóváhagyhassa a munkahelyre történő beosztásról szóló megállapodást, s hogy a megállapodás elhelyezhető legyen a fogvatartott személyi anyagában.

A katalán Foglalkoztatási Tanács átnézi, és heti rendszerességgel frissíti a megüresedő állások listáját – így biztosítva azt, hogy az üres álláshelyek lehetőleg be legyenek töltve –, valamint különös figyelmet fordít arra, hogy a listán ne szerepeljenek személyazonossági iratokkal nem rendelkező, illetve krónikusan, vagy súlyosan beteg fogvatartottak.

Katalóniában – és Spanyolországban is – a munkáltatás a Munka Törvénykönyve által meghatározott sajátos munkaviszony (RLEP) keretében történik, és külön szabályok irányadóak rá. A RLEP-státusz azokra a fogvatartottakra vonatkozik, akik termelő tevékenységet végeznek. Katalónia esetében további feltétel, hogy a CIRE legyen a foglalkoztatójuk.

Néhány további összehasonlító adat a katalán és a spanyol büntetés-végrehajtási munkáltatást illetően:

- a 2005-ös adatok szerint Katalóniában 27% a foglalkoztatási ráta, míg az ország többi részében 17%;⁵⁶

⁵⁴ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 80. p.

⁵⁵ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 33. p.

⁵⁶ Puy Roca, Oscar – Aliaga, José Miguel i. m. 81. p.

- az autonóm tartományban és más spanyol területeken is kizárólag produktív munka esetén fizetnek, de amíg Katalóniában a minimum-fizetés a törvényes minimálbér 100%-a (9,94 euró/nap),⁵⁷ addig Spanyolország többi részén ez tartományonként változó.

4.2. Olaszország

Olaszországban a - 2000-ben megreformált - jogalkotás előírja, hogy az egyes büntetés-végrehajtási intézetekben elérhető munkákat (megkülönböztetve a termelő, a kisegítő munkákat, valamint a külső munkavégzést) egy listán közzé kell tenni, amelyet a területi igazgató hagy jóvá, és módosíthatja azt. A munka kiválasztása két, a listán szereplő kategóriától függ: az egyik az általános követelményeket, a másik a speciális képesítési feltételeket tartalmazza.

A listát egy bizottság állítja össze, amely az intézetparancsnokból, a biztonsági osztály egyik felügyelőjéből, egy nevelőből, két szakszervezeti képviselőből, az adott tartomány munkaügyi igazgatásának, illetve a fogvatartottak (véletlenszerűen kiválasztott és szavazati jog nélküli) képviselőjéből áll. Az előnyben-részesítés különböző szempontjait veszik számításba: az intézeten belüli munkanélküli állapot időtartamának hosszát, a családdal szembeni kötelezettségeket, a szakmai képességeket és a fogvatartás előtti munkavégzés során szerzett tapasztalatokat.

4.3. Görögország

Görögországban a börtönmunka önkéntes alapon biztosított, lévén, hogy rendkívül tágan értelmezik a görög alkotmány 22. cikkelyét, amely kimondja a kényszer-, illetve a kötelező munka tilalmát. A görög büntetés-végrehajtás gyakorlatában ezért különös hangsúlyt kap a fogvatartottak különböző ösztönzők segítségével történő motiválása - amelyek közül a korábban történő szabadulás lehetőségé a legfontosabb -, azért, hogy azok részt vegyenek valamilyen munkatevékenységben vagy oktatási programban. A görög szabályozás szerint 1 napi munkavégzés 2, vagy 1 és háromnegyed, avagy másfél nap szabadságvesztésnek felel meg - a végzett munka típusának megfelelően (görög Bv. Kódex 46. §).⁵⁸

5. Észak- és Nyugat-Európa

5.1. Svédország

Svédországban valamennyi fogvatartott köteles részt venni valamilyen foglalkoztatási programban. A programok magukban foglalják a hagyományos munkavégzést, az oktatást, a speciális rehabilitációs vagy kezelési programokat, a napi kimaradásokat, amelyeket iskola- vagy munkahely-keresési céllal és kizárólag rendes munkaidőben lehet igénybe venni, továbbá a belső szolgáltatásokban való

⁵⁷ Puy Roca, Oscar - Aliaga, José Miguel i. m. 31. p.

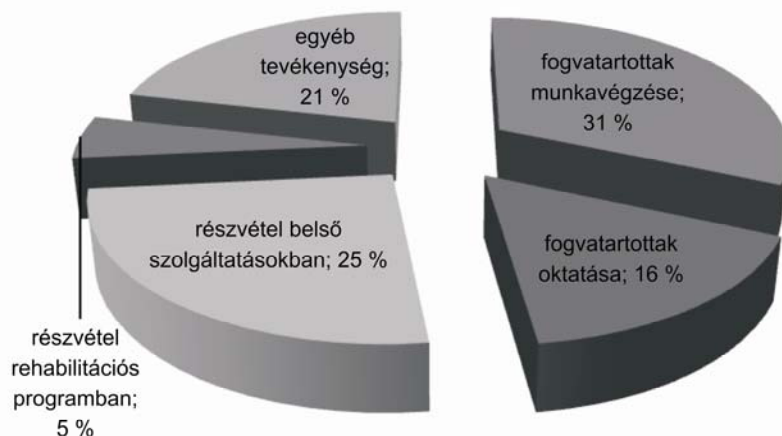
⁵⁸ Lambropoulou, Effi: Correctional policy in Greece. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 399. p.

részvételt (pl. konyhaszolgálat, épület- és más karbantartási munkák), végül, de nem utolsó sorban: a szakképzési programokat. Sok fogvatartott párhuzamosan vesz részt a büntetés-végrehajtási munkáltatásban és az oktatásban.⁵⁹

A foglalkoztatási programokban részt vevő fogvatartottak óránként átlagosan 6 eurót keresnek. 2006-ban a munkaprogramok az összes program 31%-át tették ki, az oktatás 16%-ot, a belső szolgáltatásokban való részvétel 25%-ot, a speciális rehabilitációs, vagy kezelési programok 5%-ot, az egyéb tevékenységek pedig 21%-ot.

2. grafikon

A fogvatartotti tevékenységek %-os megoszlása Svédországban

Az ipari jellegű börtönmunkát Svédországban egy speciális szervezet, a Kriminalvården KrimProd irányítja. Hatáskörébe tartozik a termelés megszervezése és menedzselése a büntetés-végrehajtás rendszerén belül, a szervezet továbbá fuvarozói, szállítmányozói funkciókat is ellát magáncégek részére, illetve közvetlenül lebonyolítja a kis- és nagykereskedőkkel a különböző, büntetés-végrehajtási munkáltatás során megtermelt ipari termékek adásvételét.

A KrimProd modern menedzser-szemléletű munkamorál szerint működik. A foglalkoztatás hagyományosan a következő termelő ágazatokra terjed ki: ipar, mezőgazdaság, kertművelés, erdőgazdaság, építőipar és különböző szolgáltatások.⁶⁰

5.2. Dánia

Dániában kétféle büntetés-végrehajtási intézet van: állami és helyi intézet. Az állami intézetekben fogvatartottak a munkavégzésben való részvétel, az oktatás, képzés, a különféle szervezett programokban való részvétel, vagy más, hivatalo-

⁵⁹ Lindström, Peter - Leijonram, Eric: The Swedish prison system. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 566-567. p.

⁶⁰ Lindström, Peter - Leijonram, Eric i. m. 567. p.

san jóváhagyott tevékenység végzése útján jogosultak és kötelezettek valamilyen, a társadalom szempontjából hasznos foglalkoztatási forma gyakorlására. Amennyiben egy adott fogvatartottnak gyógyászati kezelésre van szüksége, az effajta kezelés elsőbbséget élvez más elfoglaltságokkal szemben. Ennek megfelelően a fogvatartottnak a gyógykezelésen való részvétel esetén is jár a fizetség.⁶¹

Valamennyi büntetés-végrehajtási intézet lehetőséget kínál a munkavégzésre, takarítás, épület-karbantartás, parkgondozási és kertészeti munkák, termelő, illetve tervező műhelyben történő munkavégzés, valamint különféle szerelési munkák formájában. A termelőmunka jellege a helyi adottságoknak megfelelően intézetről intézetre változik.⁶²

5.3. Finnország

Finnországban törvényből folyó kötelezettsége valamennyi fogvatartottnak, hogy dolgozzon, tanuljon, vagy részt vegyen olyan más tevékenységekben, amelyek a fogva tartó intézet felkínál, illetőleg lehetővé tesz a fogvatartás során.

Ez a kötelezettség nem terjed ki az előzetes letartóztatásban lévőkre. A legtöbb fogvatartott esetében készítenek nevelési tervet, de e terveknek csak kis része alapul a kockázatok és szükségletek értékelésén (OAS).

Finnországban nem sújtják szankciókkal azokat a fogvatartottakat, akik kivonják magukat a foglalkoztatásban való részvétel alól, viszont nem illetik meg őket sem a tevékenységek végzésével járó juttatások, sem az esetleges költségtérítés. A foglalkoztatásban való részvételért óránként 0,7–0,9 euró illeti meg a fogvatartottakat, továbbá költségtérítés címén 0,3 eurót kapnak azok a fogvatartottak, akik a büntetés-végrehajtás működéséhez köthető körülmények (pl. átszállítás) miatt, illetve önhibájukon kívül (pl. eltávozás, betegség) nem képesek a részvételre. A költségtérítés akkor is jár, ha a foglalkoztatásban való részvétel nem éri el a heti 35 órát.⁶³

A nyitott intézetekben dolgozó fogvatartottak jövedelme adóköteles, amelyből kompenzációt is kell fizetniük az intézetnek az élelemért és az ellátásért cserébe. Hozzávetőlegesen a fogvatartottak egynegyede dolgozik javadalmazásért – zárt, vagy nyitott büntetés-végrehajtási intézetekben. A zárt intézetekben dolgozó fogvatartottak keresménye óránként 3,7–4,5 euró között mozog, a nyitott intézetek esetében ez a szám 6-tól 7,3 euróig is terjedhet. 2006-ban a 3 700 fős teljes fogvatartotti állományból mintegy 1 400 fogvatartott dolgozott napi rendszerességgel, és összesen 2 100 fogvatartott vett részt valamilyen napi tevékenységben, a foglalkoztatás egyéb formáiban.

A finn büntetés-végrehajtási munkáltatás körében a következő munkák jelentősek: házimunka, karbantartási munka, valamint elkülönített források

⁶¹ Rentzmann, William: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Denmark. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 297. p.

⁶² Rentzmann, William i. m. uo.

⁶³ Ojanperä-Kataja, Virva: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 332. p.

alapján: nyitott munkakolóniákban végzett munkák, úgymint műemlék jellegű épületek renoválása vagy természetvédelmi területeken végzett környezetgazdálkodási munka, amely nagyjából a dolgozó fogvatartottak felének biztosítanak elfoglaltságot. A munkáltatás lebonyolításának költségeit a büntetés-végrehajtás költségvetése tartalmazza.

2009-től a finn büntetés-végrehajtás a munkáltatás rendszerét abba az irányba kívánja megváltoztatni, hogy az intézeteknek lehetőségük legyen arra, hogy maguk használják fel a fogvatartottak munkájából származó bevételeket. Így tehát a bevételekkel fedeznék az anyagköltségeket, az erőforrások kihelyezéséből származó kiadásokat, a fogvatartottak javadalmazását, valamint a gépek és berendezések javítását, karbantartását.

A büntetés-végrehajtási termelőmunka főbb területei a következők: faipar (34%-os részesedés a munkáltatásból), fémipar (13%), mezőgazdaság (13%), csomagolás és összeszerelés (9%), közlekedési táblák festése (7%). A megrendelések 43%-a az üzleti szektorból érkezik, 26%-a privát fogyasztóktól, 19%-uk mezőgazdasági termelőktől, és csupán 12%-uk az állami, önkormányzati intézményektől.⁶⁴

A fogvatartottak kérhetik az intézeten kívüli rendes munkaviszony (civil munka) létesítésének engedélyezést. Erre akkor kerülhet sor, ha az elősegíti a nevelési terv megvalósítását, és, ha a fogvatartott magatartása és az elkövetett bűncselekmény jellege ezt nem zárja ki – feltéve, hogy a fogvatartott beleegyezik a munkahelyen történő felügyeletébe. A gyakorlatban a civil munka végzése csupán a nyitott intézetekben elhelyezett fogvatartottak számára jelent lehetőséget, akik naponta visszatérnek a büntetés-végrehajtási intézetbe. A civil munkát végzőknek tartózkodniuk kell a kábítószer-fogyasztástól, amit drogtesztek elvégzésével ellenőriznek.⁶⁵

5.4. Hollandia

Hollandiában valamennyi fogvatartottnak joga van a büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvételhez. Az intézetparancsnok ellenőrzi a börtönmunkához való hozzáférés lehetőségét, biztosítva ezáltal, hogy a munkavégzés ne legyen ellentétes a szabadságvesztés-büntetés természetével.

Az elítélt fogvatartottakat kötelezik arra, hogy megfelelő és rendszeres munkát végezzenek a büntetés-végrehajtási intézeten belül, vagy éppenséggel azon kívül. Az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottakat azonban nem terheli ilyen kötelezettség, ám amennyiben késznek mutatkoznak a büntetés-végrehajtási munkáltatásban való részvételre, ugyanazokat az előnyöket élvezik, mint az elítéltek.⁶⁶ A munkakötelezettséggel nem terhelt és a dolgozni nem akaró fogvatartottnak a munkaidőben zárkájukban kell maradniuk.

⁶⁴ Ojanperä-Kataja, Virva i. m. 333.

⁶⁵ Ojanperä-Kataja, Virva i. m. 333-334. p.

⁶⁶ Tak, Peter J. P.: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in the Netherlands under the 1998

Penitentiary Principles Act. In: Prison policy and prisoners' rights. Proceedings of the Colloquium of the IPPF. (Stavern, Norway, 25-28 June 2008.) Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008. 477. p.

Hollandiában igazságügy-miniszteri rendeletek szabályozzák a börtönmunka díjazását. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka felügyeli a bérek és fizetések megállapítását. Azokat a fogvatartottakat, akik munkára kötelezettek, de kibújnak a munkavégzés terhe alól, fegyelmezésképpen magánelzárással vagy a saját zárkájuk elhagyásának tilalmával sújthatják. Mindemellett egyéb fegyelmi szankciók is alkalmazhatók, úgymint a látogatási jog megvonása vagy az eltávolítás lehetőségétől való megfosztás. Lehetőség van továbbá a dohányárura vagy más, kiétkezés során vásárolható termékre, valamint a televíziókészülék bérlésére, a telefonkártyára, illetve a bélyegre fordítható összeg megvonására.⁶⁷

1996 óta az intézetek számára megengedett, hogy megtartsák a munkáltatásból származó hasznot, ahelyett, hogy azt átadnák az államkincstárnak. Ennek következményeképpen megszűntek az intézetek finanszírozási problémái, ugyanakkor 1996 óta magunknak kell kifizetniük a fogvatartottakat megillető munkabéreket.

Egy ideiglenes, átmeneti időszakot követően, 1999. január 1-én lépett hatályba a jelenlegi fogvatartotti javadalmazási szabályzat, amely szerint minden egyes dolgozó fogvatartott óránként minimum 0,64 eurót keres. A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka viszont jogosult pótlólagos juttatásokat megállapítani az alapbér 100%-ának erejéig.

Amennyiben a fogvatartott számára nincs munkalehetőség, vagy betegség miatt munkaképtelen, úgy megilleti őt a napi átlagjövedelem 80%-ának megfelelő összeg. Külön szabályok vonatkoznak a magasabb képesítéshez kötött munkák javadalmazására.

Az alacsony biztonsági fokozatú intézetek esetében a fogvatartottak az intézeten kívül is dolgozhatnak, akik így hetente átlagosan 110 eurót is megkereshetnek.⁶⁸

A holland fogvatartottak keresménye nem minősül valódi munkabérnek, lévén, hogy az nem függ a munkaerő-piaci viszonyoktól és a minimálbért szabályozó törvénytől. Valójában ez a keresmény csupán egyfajta „zsebpénz”, és a hatályos holland szabályozás nem határoz meg lényegesen magasabb jövedelmi szintet a korábbihoz képest. A büntetés-végrehajtási intézeteket terhelik a gépek beszerzési költségei, az anyagköltség, valamint az eszközök amortizációjából fakadó költségek.

Hollandiában évente több mint 2,5 millió munkaóra-lehetőséget biztosítanak a fogvatartottak részére. Számos tényező negatívan hat a börtönmunka minőségére. A fogvatartottak többsége a befogadás előtt munkanélküli volt, vagy esetleg egyáltalán nem szerzett tapasztalatokat a munka világában. A bentlakók mintegy fele külföldi, akik nyelvi akadályokkal küzdenek, továbbá jelentős részüik drogfüggő, illetve pszichoszociális vagy pszichiátriai problémákkal küzd. Az is nehézséget jelent, hogy a régebbi tervezésű börtönök esetében építészetileg nem kapott hangsúlyt a munkáltatás fontossága. Viszont az újabb építésű büntetés-végrehajtási intézetek korszerű munkahelyekkel vannak felszerelve.

⁶⁷ Tak, Peter J. P. i. m. 477-478. p.

⁶⁸ Tak, Peter J. P. i. m. 478. p.

Az utóbbi évek költségvetési megszorításainak köszönhetően Hollandiában is csökkent a fogvatartottak munkáltatására fordítható összeg. A létesítmények működési költségei éves szinten mintegy 10 millió eurót tesznek ki.⁶⁹

5.5. Anglia és Wales

Az angol és walesi jogban egy, a felnőtt korú elítéltek szabadságvesztésének részletes végrehajtási szabályait tartalmazó 1999-ben kibocsátott igazságügyi miniszteri rendelet a (The Prison Rules 1999, 1999 No. 728), valamint egy másik, speciálisan a fiatalkorú fogvatartottakra vonatkozó rendelet (The Young Offender Institution Rules 2000, 2000 No. 3371) tartalmazza, amelyek kibocsátása törvényen alapul (Prison Act, 1952). A felnőtt korú fogvatartottak bv. szabályzatának 31. szakasza foglalkozik a büntetés-végrehajtási munkáltatással.⁷⁰

Angliában és Walesben az elítélteknek hasznos munkát kell végezniük, legfeljebb napi 10 órában, és – amennyiben ez lehetséges – zárkán kívül, másokkal közösen. A büntetés-végrehajtási intézetben belül dolgozó orvos, illetve nővér egészségügyi okból felmentést adhat a munkavégzési kötelezettség alól. Nem kötelezhető a fogvatartott az igazságügy-miniszter által, a büntetés-végrehajtási munkáltatás részeként el nem ismert munka elvégzésére. Az igazságügy-miniszter engedélye nélkül egyetlen fogvatartott sem végezhet munkát más fogvatartott, a személyi állomány tagja, vagy más, külső személy magán-céljára. Az előzetes fogvatartásban lévő és dolgozni kívánó fogvatartottak számára ugyanolyan feltételek mellett meg kell engedni a munkáltatásban való részvételt, mintha elítéltek lennének.

A fogvatartottak az elvégzett munkáért cserébe fizetésre jogosultak, amelynek mértékét általánosságban vagy egyedileg – az adott eset körülményeitől függően – az igazságügy-miniszter állapítja meg.

A fiatalkorúak munkáltatásáról a vonatkozó igazságügy-miniszteri rendelet 40. szakasza tartalmaz speciális kiegészítő rendelkezéseket. A jogszabály egyrészt kimondja, hogy a fiatalkorúak munkáltatásának amennyire csak lehet, praktikusnak kell lennie, továbbá lehetőség szerint elő kell segítenie a személyiség fejlődését, fel kell ébresztenie a fogvatartottban a külvilág iránti érdeklődését, valamint a benne szunnyadó személyes képességeket, illetve támogatni kell őt a társadalomba történő visszailleszkedésben.

Ófelsége Börtönszolgálatának a fogvatartottak számára kibocsátott kézikönyve szerint azok a fogvatartottak, akik számára az intézet nem képes biztosítani munkalehetőséget, nagyjából a munkavégzésük esetén járó keresmény felének megfelelő összegre jogosultak.⁷¹

⁶⁹ Tak, Peter J. P. i. m. 479. p.

⁷⁰ A jogszabályok forrása:

http://www.hmprisonservice.gov.uk/assets/documents/1000499Fprison_rules_1999_consolidated_jan_2010.pdf, valamint

http://www.hmprisonservice.gov.uk/assets/documents/100049A0yoi_rules_2000_consolidated_jan_2010.pdf

⁷¹ Prisoners' Information Book (male prisoners and young offenders). London, Prison Reform Trust, 2008. 123. p.

Az angliai, illetve walesi fogvatartottaknak arra is lehetőségük van, hogy a közösség számára végezzenek munkát (pl. idősotthonokban, környezetvédelmi projektek keretében, sportrendezvényeken, valamint fogvatékos személyek segítése, gondozása révén). Mindemellett önkéntes alapon vállalhatnak ún. „figyelői” (listener) munkát, amely során a fogvatartottak egyfajta „amatőr pszichológusként” működnek, odafigyelnek a fogva tartott társaik lelki problémáira, igyekeznek megelőzni az esetleges öngyilkossági kísérleteket.⁷²

5.6. Franciaország

A francia jogban az 1987. évi 22. törvény eltörölte a fogvatartottak munkakötelezettségét. A büntetés-végrehajtási hatóságok azonban kötelesek valamennyi olyan fogvatartott számára munkavégzési, képzési lehetőséget biztosítani, akik valamilyen társadalmilag hasznos tevékenységet kívánnak folytatni (termelőmunka, általános szolgáltatások, szakképzés). A foglalkoztatásban való részvételt figyelembe veszik a fogvatartottak magatartásának és reintegrációjának értékelésénél.

A közösségi (állami irányítású, a büntetés-végrehajtási szervezettől függő) és a privát (magánvállalkozói irányítást jelentő) menedzselési rendszer egymás mellett, párhuzamosan működik. A vegyes menedzselési rendszer keretében lehetőség van koncessziós szerződések megkötésére. Franciaországban a munka iránti keresletet írásban kell jelezni a büntetés-végrehajtási adminisztráció számára. A megkeresések ügyében az ún. kategorizálási és orientációs bizottság dönt, amelyet a francia országos parancsnok hoz létre. A bizottság tagjai között van a büntetés-végrehajtási munkahelyek (azaz a RIEP, vagy a koncessziós vállalat) képviselője, a felügyeletért felelős személyzet képviselője, a fogvatartottak betanításáért felelős szervezet képviselője, a munkaadók képviselője és a társadalombiztosítási szolgáltatókat képviselő személy.

Az adott munka elvégzésére alkalmas személyek kiválasztásnál a börtönrezsimit, a pszichikai és intellektuális képességeket, a munkának az egyéni reintegrációs folyamatra gyakorolt hatását, a fogvatartott családi körülményeit és az esetleges, magánjogi alapon fennálló fizetési kötelezettségeit veszik figyelembe.

A foglalkoztatási viszonyt a büntetőeljárás törvény és a büntetés-végrehajtási szabályzatok határozzák meg. Munkaszerződés nincs, de a tevékenység nyilvántartásba kerül, amiről kiállítanak egy kötelezettségvállalási okiratot, amely a következőket tartalmazza: a munka jellege és időtartama, a próbaidő időtartama, a fizetés, a munkakapcsolat időtartamának a fogvatartott általi megszüntetése, a fogvatartott szakmai jellegű kötelezettségvállalásai, a munkavégzési szabályok és a szabadságolási rendje.

2005-ben a fogvatartottak 39%-a vállalt valamilyen munkatevékenységet, és 18%-uk végzett termelőmunkát. Minden egyes büntetés-végrehajtási intézet saját maga állapítja meg a munkaidőt a 35 órás munkahét törvényes keretein belül. Az átlagos munkahét 20-30 óra, az intézeti műhelyek heti 25-30 órában üzemelnek. A büntetőeljárás törvény D-108. szakasza előírja, hogy a munkaórák havi beosztásának hasonulnia kell az egyes iparágak munkaóráihoz. Standard szabályok határozzák meg a heti pihenőnapokat és a munkaszüneti napokat.

⁷² Prisoners' Information Book... 124. p.

A fizetés – minden munkatevékenységért – kötelezően jár, és gyakran a szakmai gyakorlatra is kiterjed. A szünidőre, a technikai szünetre, a betegség időtartamára és munkahelyi balesetek esetén nem jár fizetség.

Az általános szolgáltatásokban való részvétel esetén a fizetés napi 7,4 és 13,25 euró között mozog. A termelőmunka végzésekor darabért számolnak. A termelékenységét úgy számítják ki, hogy az elérje a munkabérek kötelező legacsonyabb szintjét. Nagyobb hozzáértést kívánó munka esetében további 22 eurót fizetnek naponta. Minden egyes hónapban minden üzemet ellenőriznek, biztosítva ezáltal, hogy a fizetések valóban elérjék a minimálbér szintjét. Gyakorlat, hogy az átlagos bérminimum mértékét veszik alapul, amikor az ellenőrzéskor a kifizetésre kerülő munkabért állapítják meg.

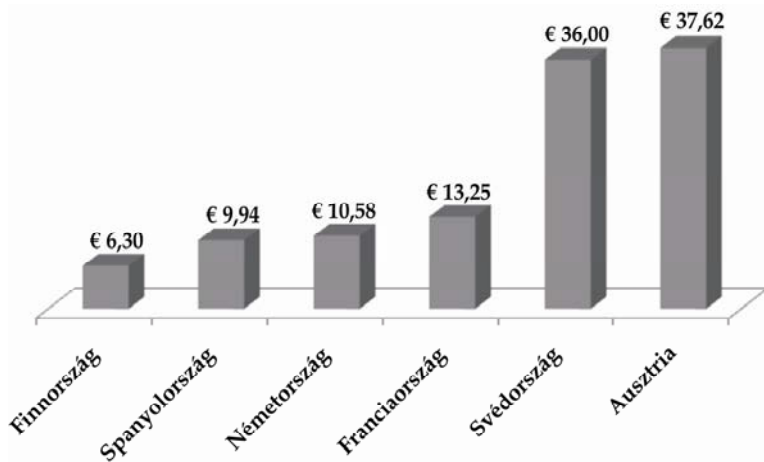
A fizetések a termelés havi eredményeitől függenek. A fizetést a fogvatartott személyes számlájára utalják át. A 2004. október 5-i, 1072. számú rendelet meghatározza a jövedelmek – a különböző költségvetési számlák közötti – könyvelésének szabályait. Két levonandó tétel van: 1.) az adók és hozzájárulások (havi 200 eurós jövedelemig nincs levonás, 201 és 400 euró között 20%, 401 és 600 euró között 25%, 600 euró felett pedig 30% a levonás); 2.) a keresmény 10%-a csak a szabaduláskor válik hozzáférhetővé.

A havi átlagfizetés a ledolgozott munkaórákon alapul, és a vegyes típusú menedzselési rendszerben (ahol magáncégeknek dolgoznak be) eléri a havi 380 eurót, míg a RIEP (Régie Industrielle des Etablissements Pénitentiaires) elnevezésű, a büntetés-végrehajtási munkáltatás menedzselésével foglalkozó vállalat irányítása alatt dolgozók (akik jellemzően a legkvalifikáltabb munkákat végző, hosszú időtartamú büntetésüket töltő elítéltek) akár havi 480 eurót is megkereshetnek.

Franciaországban főleg a következő területeken vállalhatnak a fogvatartottak munkát: mezőgazdaság, faipar, bútorigar, nyomdászat, fémipar, fémbútorgyártás, textilipar, feldolgozóipar, egyéb összeszerelési és bontási munkák.

3. grafikon

Az uniós tagállamok fogvatartottjainak jellemző napi munkabére

6. Összefoglalás

Látható tehát, hogy az általános európai gyakorlat szerint az elítéltek foglalkoztatását a büntetés-végrehajtás szervezi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során. Ezen időszak nem merülhet ki az elítéltek pusztá őrizetében, hanem tartalmas elfoglaltságot kell találni számukra, amely a reintegráció és reszocializáció irányába mutat. A témában számos elemzés készült, közülük az egyik legátfontosabb Wilson és szerzőtársaié, amely 53 kutatás eredményein alapszik.⁷³

Eszerint a rendszeres munka és szakképzés akár 20%-kal is csökkentheti a visszaesés lehetőségét: a börtönben munkát végző elítéltek 39%-a, míg a nem-dolgozók 50%-a követett el újabb bűncselekményt. Ez az eredmény mindenképpen a foglalkoztatás pozitív hatását támasztja alá.

Ugyanakkor azt is fel kell ismerni, hogy a fogvatartottak munkáltatása kizárólag üzleti alapon nem szervezhető meg, mert érvényt kell szerezni a speciális büntetés-végrehajtási céloknak is. Számos olyan tényezővel kell számolni, amely rontja a gazdaságossági célkitűzések érvényesülését. A börtönökben „*az elítélt munkaerő általános műveltségi színvonala rendkívül alacsony, szakképzettséggel csak igen kis részük rendelkezik, a fogvatartotti munkaerő létszáma és összetétele állandóan változik, egészségi, fizikai alkalmasságuk az átlagnál lényegesen gyengébb, a munkában szerzett gyakorlatuk, munkaképességük, hatékonyságuk alacsony színvonalú.*”⁷⁴ Ezen felül – a hatékony munkavégzés mellett is – lehetnek olyan pótlólagos költségek, amelyek nem térülnek meg, de amelyekkel számolni kell. Ezek közé sorolhatjuk a szállítás, az őrzés és a biztonsági rendszerek kiépítése, a biztonsági előírások betartása költségeit. Ugyanakkor számolni kell a fluktuációval, az elítéltek fegyelmetlenségével, alacsony motivációs szintjükkel. Nem elhanyagolható hátrány az alulfinanszírozottság, és az, hogy a korszerű gyártási technológiák meghonosítása sokszor nehézségekbe ütközik.⁷⁵

Ezeket végiggondolva felmerülhet a kérdés, hogy vajon feloldhatatlan-e az ellentét a gazdaságos elítélt-foglalkoztatás és a reszocializációs célok között? Vajon nemcsak illúzió-e egy olyan gazdálkodási forma, amely az elítéltek hasznos munkavégzését biztosítja, ugyanakkor a gazdasági értékítéletnek is megfelel?

Vannak egyértelműen gazdaságosan és nyereségesen működő – a reszocializációs célokat is teljesítő – gazdasági társaságok, börtönvállalatok mind itthon, mind külföldön. A hazai gyakorlat vonatkozásában szót lehet ejteni például a Duna Papír Kft.-ről, amelyek tevékenysége évek óta pozitív egyenleget mutat.

⁷³ Wilson, D. G. – Gallagher, C. – MacKenzie, D.: A meta-analysis of correction-based education and work programs for adult offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37, 347-368. – Idézi: Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 200. 3. 31. p.

⁷⁴ Fekete Mihály: Átalakulás. Nonprofit jelleg, egyszemélyes kft.-k, differenciált foglalkoztatás. *Börtönügyi Szemle*, 1993. 3. 4. p.

⁷⁵ Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2007. 3. 30. p.

A számos külföldi példa közül szintén csak egyet emelek ki. A Liverpooli Börtönben olyan bőripari részleget alakítottak ki, amely a piaci ár alatt képes ellátni az Egyesült Királyság valamennyi büntetés-végrehajtási intézetét táskákkal, övekkel, szíjakkal. A részleg eredményességét mutatja, hogy 2006-ban elismerésként megkapta a Menedzsment Intézet igen rangos díját.⁷⁶

Sajátos paradoxon, hogy, ha egy börtönvállalkozás nyereséges, rögtön valamilyen negatívumot vélünk felfedezni a háttérben, felmerül az elítéltek kizsákmányolása vagy a rabmunka olcsóságának vádja. Tudniillik az előbbi az emberi jogokat, míg utóbbi a tisztességes piaci verseny szabályait sérti.⁷⁷

Az európai országok büntetés-végrehajtási munkáltatásának gyakorlata rendkívül sokszínű képet mutat, amely – többek között – az uniós államok fogvatartottjainak napi munkabérében is megmutatkozik (lásd a 3. grafikont), azonban minden ország hasznos munkaelfoglaltságot nyújt a fogvatartottak nagy részének, annak ellenére, hogy munkáltatás sok helyütt veszteséges.⁷⁸

---

⁷⁶ Szegál Borisz i. m. uo.

⁷⁷ Kabódi Csaba: A büntetés-végrehajtási munkáltatás tervezett reformjával kapcsolatos egyes félelmeim. In: Kriminológiai Közlemények 49. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1994. 29. p.

⁷⁸ Simon Gabriella: A börtönvállalatok helyzete Nyugat-Európában. Börtönügyi Szemle, 2005. 4. 98. p.